

EKONOMSKO-POLITIČKI ASPEKTI NOVOG SVETSKOG PORETKA

Pregledni rad
UDK: 330.341:327 (100)

Bogdan Ilić¹, Nebojša Prača², Ilija Kolarski³

Apstrakt

U svetu koji se stalno menja postoje brojni izazovi koji vode umanjenoj bezbednosti i predvidivosti. Novi svetski poredak nalazi se pred promenom. Poredak zasnovan na dominaciji SAD ima podršku razvijenih zemalja. Drugačiji pristup viđenju sveta imaju Brazil, Rusija, Indija i Kina koje počinju da se razvijaju sopstvenim putem ne prihvatajući vrednosti Zapada, što ukazuje na mogućnost da se menja svetski poredak. Suštinsko pitanje jeste: kako pronaći održiva rešenja u konfliktnom odnosu sveta kapitala, rada i politike?

U širem smislu ovaj rad pokušava da predoči novonastale probleme u svetu i način kako da se oni rešavaju u kontekstu novog poretka, jer savremeni svetski poredak teško danas funkcioniše. Pokušaj da se nađu odgovori na pitanja šta utiče na stvaranje novog setskog poretka, kao i koliko prilike u svetu idu na ruku nedovoljno razvijenim zemljama na njihovom putu razvoja i napretka, predmet su ovog rada.

Ključne reči: ekonomija, poredak, kriza, razvoj, siromaštvo.

Uvod

Pod svetskim poretkom se podrazumeva određen oblik odnosa u svetskoj privredi nastalih u procesu proizvodnje, razmene, raspodele i potrošnje. Ovi odnosi određeni su materijalnom osnovom na kojoj se i zasnivaju, a objektivno su određeni u onoj meri u kojoj su objektivno određeni i produkcionni odnosi na nacionalnom nivou. Budući da u materijalnoj osnovi društva dolazi do stalnih promena, menjaju se i odnosi u svetskoj privredi, menja se i svetski poredak, uz uticanje i svesnom aktivnošću ljudi. Od sedamdesetih godina XX veka svet je u promenama i nalazi se pred velikim izazovima. Visoke informaciono-komunikacione tehnologije su povezale svet. Međunarodni odnosi postaju sve komplikovaniji. Prema nekim

¹ Rredovni profesor, Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Republika Srbija

² Vanredni profesor, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, Republika Srbija

³ Računovodstveni centar Ministarstva odbrane

predviđanjima, sredinom 21. veka na Zemlji će živeti 9,2 milijardi ljudi odnosno tri milijarde više nego danas. (Atali, 2010.) Svim ljudskim bićima sveta treba obezbediti osnovne životne potrebe pre svega, zdravu hranu, socijalnu i zdravstvenu sigurnost.

Međunarodni sistem posle hladnog rata obesmislio je koncept monopola moći i svu iluzornost težnje da se on očuva po svaku cenu. Savremeni međunarodni odnosi više se ne mogu objasniti nekom teorijom iz minulih vremena. Niti su danas upravljači društva kao nekad, niti je svet arena na kojoj se sukobljavaju države štiteći svoj suverenitet. Došlo je do novih poremećaja odnosa u svetu. Ni Nobelova nagrada za mir ne može da doprinese miru i stabilnom razvoju sveta. Hegemonizam SAD razorno deluje na međunarodnu zajednicu. Kraj bipolarnog sveta doveo je u pitanje mesta i uloge države, razotkrio sve probleme moći i izrodio novu vrstu nasilja. Procesi savremene privrede i društva u svetu ukazuju na zabrinutost, jer u svetu su nemiri, tržište nasilja, porast nejednakosti, ekonomska i društvena kriza, pojava krimanala i terorizma, epidemije, siromaštvo, pojačane migracije, i sl. To još više pogoršava svetska ne samo finansijska, nego i ekonomska i društvena kriza.

Mnoge analize ukazuju da u svetu ekonomska i društvena kriza ne jenjava prouzrokujući veliku nezaposlenost, urušavanje državnih programa socijalne zaštite i osiromašenje miliona ljudi. Ekonomska kriza praćena je militarizacijom širom sveta. što je u vezi sa restrukturiranjem globalne ekonomije. Neke evropske države (Austrija. i druge), zbog širenja novih oblika terorizma u svetu, zabranjuju, odnosno neće dozvoliti finansiranje iz inostranstva verskih zajednica. Razvoj događaja u Ukrajini podseća na doba hladnog rata, a relativizovani konflikt SAD i Rusije mogao bi ponovo da se ojača. Upravo je mogućnost da Ukrajina bude uvučena u zapadnu vojnu alijansu bila najveći okidač za izbijanje konflikta. Umesto da održava mir, NATO uzrokuje rast tenzija i rat.⁴ Smatra se da je veliki izazov što se trenutno redovno krše međunarodna pravila. Kršenje međunarodnih sporazuma nije samo tema u vezi Ukrajine, već i u konfliktima na prostoru Azije, kao što je spor oko ostrva između Kine i Japana. Nazire se novi globalni odnos snaga čiji je ishod još otvoren. Odnosi Pekinga i Moskve trenutno se odvijaju, na ekonomskom, ali i političkom nivou, značajno težnje i intezivnije. Novi poredak uslovljavaju i konflikti u Siriji i Iraku, a u borbi protiv Islamističke države (IS) nazire se savez SAD, Irana, Saudijske Arabije i drugih država regiona. Bliski istok je i dalje u krizi.⁵ Zemlje grupe BRIKS (Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južnoafrička Republika) se politički i ekonomski

⁴*The guardian*, London, Politika, 7. 9. 2014. godine

⁵ Bliski istok obeležava kriza, rat, nafta, terorizam i verski fundamentalizam. Razlozi krize u ovom delu sveta do sada su bili verski, društveno ekonomski, geostrateški i energetski.

konfrontiraju sa SAD. Cilj zemalja BRIKS-a je da promene dosadašnji poredak u kojem SAD nastupaju kao hegemonija, odnosno jedina super sila.⁶

1. Nastanak svetskog poretka posle Drugog svetskog rata

Kao društveni odnos kapital danas korporacijski kapital, proizvodi protivrečnosti i suprotnosti kako na nacionalnom, tako, ali još izraženije na svetskom nivou. Svet se još nije oporavio od Prvog svetskog rata, a ekonomska i društvena kriza 1929.-1933. godine koja ga je potresla dovela je do Drugog svetskog rata. Drugi svetski rat trajao je šest godina (1939.-1945.) u kome je učestvovala 61 država sa ukupno 96 procenata svetskog stanovništva. Iako najmasovniji i po svom razornom dejstvu i po broju žrtava najstravičniji sukob u istoriji, Drugi svetski rat je doveo do rušenja klasičnih kapitalističkih struktura i kolonijalnih imperija i njegov je završetak ujedno predstavljao podsticaj procesu emancipacije brojnih naroda i doveo do snažnog porasta antikolonijalnih snaga i snaga socijalizma u svetu. Antifašistička borba, posebno u zemljama koje su bile okupirane od strane sila Osovine omogućila je stvaranje pokreta koji su težili uspostavljanju novih, progresivnih društvenih odnosa.⁷ Po završetku Drugog svetskog rata, mnogi su razmišljali da će trajni mir biti moguć jedino ako se stabilizuje i uspešno vodi svetska ekonomija (Džon Mejnard Kejns). To je 40-ih godina 20. veka bio relativno nov način razmišljanja o međunarodnim odnosima. Činjenica da je najgori rat u istoriji usledio ubrzo nakon Velike ekonomske krize (1929-1933) izgleda da je potvrđivala da međunarodna politička kriza i ekonomska nestabilnost idu zajedno. Do 1933. godine evropske privrede počele su da izmiču kontroli, kako se depresija širila po kontinentu i Britaniji, uništavajući bankarski sistem gotovo svake države koju je dotakla. Postavilo se pitanje kako sprečiti povratak ekonomskog haosa iz vremena Velike depresije 1930.-ih. Na konferenciji u Breston Vudsu (1. jula 1944. godine) stvoren je međunarodni sistem za razmenu svetskih valuta, MMF i SB. Rezultat konferencije je bio opadanje britanskog ekonomskog i političkog uticaja i uspona SAD kao nove svetske supersile, a britanska

⁶ Neki politički i ekonomski analitičari ocenjuju da bi trajnim isključivanjem Rusije iz grupe G-8 mogao da poraste značaj BRIKS-a. Procenjuje se da zemalje BRIKS-a žele da trajno promene odnose moći uspostavljene nakon Drugog svetskog rata, odnosno da oslabe moć SAD. Smatra se da u uslovima kolapsa državnog procesa, nasilje preuzima vodeću ulogu, i da je sve tim utoliko opasnije što postoji slobodno tržište međunarodnog nasilja, potpomognuto menadžmentom.

⁷ Iz Drugog svetskog rata čovečanstvo je izvuklo brojne pouke, od kojih su najznačajnije potrebe demokratije i slobode, protiv rata i totalitarnih političkih režima i ideološke isključivosti i odbacivanje u međunarodnim odnosima, metode sile i pritiska svake vrste koje upravo zahvaljujući tim iskustvima savremeno međunarodno pravo i moral današnje međunarodne zajednice smatraju nedopustivim.

funta kao svetski dominantna rezervna valuta ustupa mesto američkom dolaru. Kako je Evropa razorena ratom, a SAD bila ne samo na strani pobednika, nego najveća svetska ekonomska sila, bez većih posledica rata, bilo joj je lako da nametne svoju ekonomsku dominaciju.

Zvaničnici siromašnih zemalja, poput Kine i Indije borili su se da imaju bolju svoju zastupljenost u MMF, ali bezuspešno. Planovi za međunarodni ekonomski razvoj takođe su bili sporni, jer su se delegati iz Indije i drugih zemalja borili da se MMF obaveže na program posleratnog razvoja u ekonomski nerazvijenim zemljama. Ove institucije osmišljene su tako da vode računa o američkim i evropskim interesima. Američku dominaciju nad ovim sistemom garantovala je još jedna ključna činjenica: 1944. godine američki dolar je bio jedina raspoloživa dovoljno rasprostranjena valuta da omogući međunarodnu razmenu prema novom „zlatnom standardu razmene". Međutim, kada se deficit stvoren finansiranjem rata u Vijetnamu toliko nagomilao da je počelo jurišanje na zlatne rezerve SAD, godine 1971. godine Ričard Nikson je ukinuo vezanost dolara za zlato - praktično okončavši Breton Vuds. U procesu dekolonizacije, u prvoj polovini 20. veka Indija je postala nezavisna, a znatno kasnije kolonija Hong Kong prelazi pod vlast Kine.⁸ Globalizacija s kraja 20. veka pokrenuta je dok se kejnzijanski konsenzus raspadao. Do sredine 1990.-ih, neoliberalizam se proširio na čitav svet. Skoro sve bivše socijalističke zemlje ulaze u kapitalističku svetsku ekonomiju, bilo kroz reforme „šok terapije" ili u slučaju Kine i Vijetnama, postepenim otvaranjem i deregulacijom. Usledilo je otvaranje tržišta i liberalizacija u većini zemalja u razvoju. To se uglavnom sprovodilo brzo, mada je bilo i slučajeva gde se sprovodilo postepeno, na primer u Indiji. U EU je napredovala ekonomska integracija, sa završetkom projekta jedinstvenog tržišta 1993. godine (tzv. slobode kretanja roba, usluga, ljudi i kapitala). Krajnji rezultat je bio stvaranje međunarodnog trgovinskog sistema koji je bio mnogo naklonjeniji slobodnijoj (mada ne potpuno slobodnoj) trgovini. Iako se međunarodna ekonomska integracija odvijala od 16. veka poslednje decenije XX veka ovaj proces je ušao u novu fazu. To je omogućilo napredak tehnologije u oblasti komunikacija i transporta - skraćanja daljine. Prema nekim tumačenjima, države više nisu imale drugog izbora osim da prihvate novu realnost i potpuno se otvore za međunarodnu trgovinu i investicije, istovremeno liberalizujući domaću privredu.

⁸ "... prestanak imperijalne dominacije: 15. avgusta 1947. godine Indija je postala nezavisna: 1. jula 1997. godine poslednja krunska kolonija Hongkong prelazi pod vlast Kine. Godina 1947. za koju je Xju Dalton, laburistički ministar finansija nazvao *anus horrendis*. Bila je to godina koja je iscrpila energiju Atlijeve administracije i koja je nagovestila kraj socijalističkog eksperimenta. Ta je godina bila svedok kraja britanske dominacije...", *Kraj imperije*, Džon Čermlī, engleski istoričar, *The Sunday Telegraph*, prenosi Politika, 1.2.1997. godine s. 6.

2. Nastanak novog svetskog poretka

Od 70-ih godina XX veka dolazi do promena u svetu. Sistem međunarodnih odnosa uspostavljen po završetku Drugog svetskog rata se promenio. Međunarodne institucije i organizacije, kao što je Svetska banka, MMF, STO, OECD, OEBS imaju izmenjene programe rada i funkcionisanja. Ukidanjem fiksnih deviznih kurseva 1971. godine prepušteno je da valute slobodno fluktiraju oko američkog dolara. Liberalizovani su tokovi kapitala. Tržišna moć je prešla u ruke najrazvijenije ekonomije sveta. Uspostavljen je novi svetski poredak. Zvanično novi svetski poredak je počeo sedamdesetih godina 20. veka. Prethodno kolonijalizam koji je počeo pre četiri veka bio je svetski sistem pod kontrolom Evrope bilo kao naseljavanje Amerike, ili kolonija u ostalim delovima sveta. Uglavnom, taj sistem je ostao nepromenjen sve do kraja Drugog svetskog rata, a jedan od osnovnih ciljeva bilo je trgovanje i ulaganje u svetsko tržište. Za više od četiri veka svog postojanja svetsko tržište je, uglavnom, bilo podložno moći i nadzoru naroda Evrope, a potom SAD. Zatim, industrijska revolucija, koja je uzrokovala i ojačala moć kolonijalnih gospodara. Prvo Velika Britanija, a potom ostale zemlje Zapadne Evrope, a posle i Severna Amerika, započeli su potpuno nove oblike masovne proizvodnje dobara za svakodnevne ljudske potrebe, kao i mašina kojima se proizvode ta dobra. Takva je uglavnom bila ekonomska pozadina delimično još skrivena i pogrešno shvaćena, u svetu koji se nazirao 1945. godine. Industrijalizovane zemlje su sa svojim mešovitim i planskim privredama obuhvatale oko 35% svetskog stanovništva i uživale 75-80% svetskog bogatstva, 85% trgovine, 90% uslužnih delatnosti, preko 90% industrije i gotovo 100% istraživačkih delatnosti, a situacija se otada uglavnom nije izmenila (osim što se broj stanovništva koje živi u bogatim zemljama još više smanjio u relativnom smislu). Prva je bila okončanje neposredne kolonijalne vlasti Zapadnih tržišnih privreda i uspostavljanje u okviru UN i njihovih agencija koncepcije svetskog sistema saradnje koji je nadilazio i odnose moći i gole ekonomske interese. Druga promena se odnosila na spoznaju razvijenih potrošačkih društava koja su prihvatila činjenicu da uobičajene trgovačke metode nisu dovoljne za osiguranje svetskog rasta i da su potrebni organizovana pomoć i ustupci koji bi novim državama dali dodatni posticaj u stvaranju vlastite proizvodne osnove. Treća promena uključuje snažan rast multinacionalnih korporacija u SAD i u Evropi. Četvrta se promena odnosila na neugodnu pomisao da je to povezivanje formalnog okončavanja političkog kolonijalizma s brzim širenjem lokane industrije koja svoje temelje ima na Zapadu (i koja je obično u rukama Zapada) zapravo stare odnose zavisnosti ostavila netaknutima.

Početak 80-ih godina XX veka počinje novo poglavlje u istoriji kapitalizma. Svet je obuhvaćen liberalizacijom, deregulacijom i privatizacijom. Amerika je posle rata bila društvo srednje klase. Društvo relativne jednakosti, sa jakom srednjom klasom i smirenim političkim životom (Krugman, 2007.). Međutim, osamdesetih godina prihod 10% najsiromašnijih istopio se više od 60% u odnosu na nivoe iz šezdesetih dok prihod 10% najbogatijih raste 80%, mali deo pri vrhu upetrostručuje prihode. Već sredinom osamdesetih porast nejednakosti zahvata čitavo društvo, sve do danas. U savremenom svetu jaz između bogatih i siromašnih ljudi i između bogatih i siromašnih država sve se više produbljuje, i to je jedna od najvećih opasnosti za savremeni svet direktno prouzrokovanih modernom globalizacijom (Milanović, 2007.). Ekonomski razvoj nerazvijenih zemalja doprinosiće i daljem razvoju industrijski razvijenih zemalja. Nova međunarodna podela rada podrazumeva da nerazvijene zemlje proizvode i finalne industrijske proizvode, radi supstitucije uvoza, kao i proizvodnju za izvoz. Izvoz novih proizvoda, sve u odgovarajućoj kombinaciji koja će voditi računa o specifičnostima i potrebama svake zemlje. Da bi se nerazvijene zemlje osposobile za ovakav razvoj i korišćenje rezultata nauke i tehnologije iz razvijenih u nerazvijene zemlje, odgovornost pada na razvijene zemlje, tako i na svetsku zajednicu kao celinu, pri čemu politika oslanjanja na sopstvene snage treba da ima prioritetni značaj.

Neravnomerni ekonomski i složeni politički odnosi u drugoj polovini XX veka politika hladnog rata verovatno su uticali na to da se promovise uspostavljanje novog svetskog poretka⁹ pod patronatom SAD čime su one zauzele vodeće mesto u svetskoj privredi, koje je u XIX veku držala Velika Britanija. Protagonisti navedenog poretka nastoje da svugde u svetu realizuju građanski politički sistem i otvorenu tržišnu privredu. Ovo treba ostvariti svestranijom primenom nove tehnologije (informaciona tehnologija) u proizvodnji, širenjem integracionih procesa nacionalnih ekonomija i formulisanjem odgovarajuće ekonomske i razvojne politike, tj. ostvarivanjem procesa globalizacije. Posle raspada SSSR-a i Varšavskog ugovora na međunarodnoj sceni je ostala samo jedna supersila - SAD. One, uz podršku zemalja Severno-atlantske alijanse i nekih međunarodnih institucija žele da svet uredi po sopstvenom modelu. Najmoćnije zemlje sveta i TNK smatraju da neograničeno mogu da potčinjavaju teritorije drugih zemalja i da koriste tuđa prirodna bogatstva i radno sposobno stanovništvo. Sedamdesetih godina XX veka dolazi do izrazitog pogoršanja međunarodnih ekonomskih odnosa. To se pre svega ogleda u otvorenoj konfrontaciji bogatog Severa i siromašnog Juga, porastu dugova nerazvijenih zemalja (oni su porasli od 1.000 milijardi dolara 1980-ih godina na preko 2.000 milijardi 2000-ih

godina), povećanju raspona u nivou razvijenosti zemalja (on je pre 100 godina iznosio 6 : 1, a danas iznosi 100 : 1), tako da 30% stanovništva najrazvijenih zemalja raspolaže sa 70% svetskog društvenog proizvoda.¹⁰ Zbog toga su nesvrstane zemlje preduzele određene aktivnosti radi reformisanja postojećeg međunarodnog ekonomskog sistema i uspostavljanja novog međunarodnog ekonomskog poretka. Taj poredak treba da obezbedi ravnopravnije odnose u međunarodnoj ekonomiji i istovetan, preferencijalan tretman ovih zemalja u međunarodnoj robnoj razmeni. Novi poredak treba da omogući veću mobilnost finansijskih sredstava i tehničkih inovacija iz razvijenih u nerazvijene zemlje, unapređenje y proizvodno-tehničke i ekonomske saradnje svih subjekata međunarodne ekonomije.

3. Izvesnost nastanka novog svetskog poretka

Iako su SAD danas relativno jedina supersila u svetu već se javljaju nagoveštaji bipolarizma i multipolarizma, pre svega u vidu jačanja Evropske unije i Azijsko pacifičkog regiona (BRIKS), između kojih već dolazi do izvesnih suprotnosti - agrarni protekcionizam Evrope, japanska elektronika i sl., što će se ubuduće sve više produbljivati. Poseban značaj sve više zauzima NR Kina, koja beleži najveće stope privrednog rasta i razvoja u savremenom svetu, koja je smatra se, postala već druga ekonomska sila sveta. Tu je i Rusija sa ogromnim prirodnim bogatstvom i velikim geografskim prostranstvom. Indija, Brazil i sl. (BRIKS). Tako se razvoj svetske privrede i stvaranje novog međunarodnog ekonomskog jedinstva javlja kao objektivna posledica zakonitosti stalnog razvoja proizvodnih snaga i odnosa proizvodnje - ostvarivanje naučno-tehničkog progresu. Od 1989. godine, od početka procesa tranzicije u međunarodnom poretku SAD su formulisale i diktirale pravila putem institucija i organizacija kao što su MMF, SB, STO, NATO i G-8. Druge zemlje uglavnom su želele da postanu deo tog sistema, prihvatajući američku dominaciju i američke vrednosti, kao što su slobodno tržište i demokratija. Moskva je zatražila prijem u STO, ušla u G-8 i saradivala s Atlantskom alijansom kao partnerska, zemlja. Sve je funkcionisalo, sve dok 2008. godine nije podržala nezavisnost gruzijskih oblasti Abhazije i Južne Osetije i tako onemogućila širenje NATO-a na Gruziju. Nakon pada komunizma nestale su ideološke razmirnice između Rusije i SAD ali kao što se primećuje nije nestalo rivalstvo koje nema neposredne veze s kapitalizmom, demokratijom i komunizmom, već s geostrateškim težnjama za interesne sfere i dominaciju. Razvoj događaja u svetu i kriza u Ukrajini u neposrednoj je vezi sa geopolitičkim i geostrateškim interesima Zapada. S druge strane, jasno je da Kina, koja će prema proračunima MMF-a za pet godina od SAD preuzeti prvo

¹⁰World Debt Talles, Edition, The World bank, Washington DC, 1988. i 2000.

mesto na listi najснажњиј економја неће да буде оно што је био Јапан после Другог светског рата односно да неће hteti да прихвати потчињеност САД у замену за војну заштиту и приступ америчком тржишту. Кина је најзначајнијј власник америчког дуга поčinje да се спори око територија азијских земља које су амерички савезници и увелико води сајбер рат против Вашиingtonа.

3.1. Globalizacija i novi svetski ekonomski poredak

Економски проблеми целог света су настали као последица неразумних дејстава економских институција САД, након хладног рата, који су се након граничили са авантуризмом. Слом финансијских тржишта из 2008.-2009. године био је последица институционалне преваре и финансијске манипулације. У скорашње време у свету расте ризик од нове економске кризе. Након што је током 2014. године Америка почела да beleži рекордан трговински deficit, преко лета је евидентiran рекордно велики трговински suficit Кине и Немачке што додатно destabilizuje трговинску равнотежу у свету. Ови подаци забринjavaju јер се услед раста suficita Кине и Немачке, уз раст deficita САД и Јапана повеćava ризик од новог пада светске трговине услед веће неравнотеже у глобалној робној размени. Свetski poredak после 1989. године представља се као liberalno - демократски, заснован на правној једнакости, правима појединaca које štite устав, репрезентativној vladi, тржишној економiji и правима на приватну својину. Неки међународни правници тврде да је humanitarno право нови правни sistem, који kombinuje humano право, стари закон ratovanja, са zakonom о ljudskim правима и да је то озбиљно ослабило суверенitet држава и у ratу и у mirу. Naglasak је prebaćen са zaštite teritorijalnog integriteta и суверенiteta на подршку određenim moralnim и zakonskim vrednostima. (Dašić, 2014.) Ukoliko су one ugrožene, otvoren је put sankcijama, izolaciji, ratу и osvajanju, а најважније vrednosti су ljudska prava, sloboda, demokratija и bezbednost. Koliko је то tačno? То је велика projektovana prevara današnjice. Uspon humanitarnog prava и kosmopolitizma podudario се са globalizacijom на osnovу vašingtonskog konsenzusa. Svaka epoha и društvo stvaraju istorijski specifičan amalgam politike, ekonomije и morala. Poredak после 1989. године kombinovao је америчку imperijalnu моć, neoliberalizam и humanizam. Globalizacija morala ljudskih prava usledila је после ujedinjenja svetskih тржишта, а moralizaciju politike подржава ogromna vojna и tehnološka nejednakost (Duzinas, 2012.). Smatra се да ако би globalizacija mogla да буде kontrolisana а prihvaćena, ако би тржиšte moglo да се ograniči, а да се не ukine, ако би demokratija mogla да поприми planetarne dimenzije, а да остане konkretna, ако би mogla да се обustavi dominacija јedne imperije, otvoriće се nova beskonačnost slobode, odgovornosti, dostojanstva, prevazilaženja и poštovanja drugog (Atali, et al., 2010.).

3.2. Pretnje po bezbednost i mir u svetu

Bezbednost u nekoj zemlji i u svetu može da se poveća samo promovišući više pravednosti. Neka predviđanja ukazuju da će ako se međunarodni odnosi budu razvijali na sadašnjim principima, bogati biti bogatiji, a siromašni siromašniji, a opasnost po mir u svetu sve veća. Krize i ratovi su korisni za krupni kapital. Kapital izaziva krize i ratove kako bi izvršili podelu i preraspodelu svetskih tržišta i sirovinskih izvora. Evidentno je pomeranje težišta moći u svetskoj ekonomiji. Usled sukobljenih interesa, nije postignut dogovor o preko potrebnom sporazumu koji bi umanjio užasnu cenu izgubljenih ljudskih života koja se plaća zbog loše regulisane međunarodne trgovine oružjem. Ne sprovodi se plan nuklearnog razoružanja, uprkos snažnoj i sve većoj podršci koju javnost pruža ovim aktivnostima.

SAD ulažu milijarde dolara u obnavljanje svojih nuklearnih kapaciteta, a po nekim procenama, Amerika bi u ove svrhe u narednih 30 godina mogla da potroši čak bilion dolara. Procenjuje se da SAD ne odustaju od ulaganja u nuklearne kapacitete između ostalog i zbog situacije u Ukrajini, kao i zbog straha od sve moćnije Kine i Pakistana. SAD nameravaju da grade nuklearne podmornice, strateške bombardere i međukontinentalne balističke rakete. Prema Stokholmskom međunarodnom institutu za istraživanje mira SAD i Rusija neprestano obnavljaju nuklearne kapacitete. Prema podatku do kojeg su došli švedski stručnjaci da je Rusija usred modernizacije strateških nuklearnih snaga i za deset godina će ukloniti sve međukontinentalne balističke rakete iz sovjetske ere. Kina je druga najveća ekonomija sveta, kojoj se i dalje predviđa privredni rast, ali joj i Zapad zamera nedostatak demokratije i slobode govora. I pored toga što je dozvolila privatnu inicijativu i strani kapital, vlast nije odobrila i liberalnu demokratiju i takmičenje ideja i stranaka na izborima. SAD i EU očekuju od Kine da se reformiše i u političkom, a ne samo u ekonomskom smislu, ali je Si u svom govoru objasnio da je socijalizam jedino rešenje za njegovu zemlju (Dadkhan, 2009.). Ustavna monarhija, parlamentarizam, višestranački sistem i predsednički sistem sve smo razmatrali, probali, ali nijedan nije bio uspešan, kazao je predsednik u svom obraćanju javnosti tokom posete Evropi. Peking se protivi mešanju u unutrašnje poslove drugih država. Kina je posvećena ne mešanju u stvari drugih zemalja. Zapad već skoro 200 godina govori o slobodi, demokratiji i ljudskim pravima i ne može da doda ništa novo. Tako i kineski narod ima pravo da kaže da li mu odgovara kineski razvojni put. Ako ljudi dobro žive, nije važno da li je zemlja liberalna zapadna demokratija, kineski državni kapitalizam ili nešto treće. Kinezi su poslednjih decenija doživeli ubrzani rast ekonomije i osetili znatno poboljšanje životnog standarda zbog čega mnogi veruju da ekonomske slobode ne moraju nužno da idu sa političkim. EU je najveći trgovinski partner Kine, a vrednost njihove

trgovinske razmene je 560 milijardi evra godišnje. Na samitu EU-Kina, kineski predsednik je u govoru u Brižu istakao da su odnosi između EU i Pekinga od izuzetne važnosti za njegovu zemlju kao i da je, uprkos živom sećanju Kineza na strane intervencije i depresiju, došao u Evropu da izgradi most duž evroazijskog kontinenta.¹¹ U spoljnoj politici novi kurs Rusije ide ka razvoju evroazijskih integracija. Na izgradnju ekonomskog saveza na postsovjetskom prostoru, po ugledu na EU, ali sa poštovanjem regionalnih specifičnosti. Stvaranje evroazijske ekonomske unije biće prioritet u narednom periodu. I pored očekivanog odbijanja i neučestvovanja Ukrajine u integracionim procesima, Rusija će samo pojačati taj proces, no pitanje je da li će to biti dobro za Ukrajinu kao glavnog teritorijalnog dobitnika politike SSSR-a, čiji garant je oduvek bila Rusija. Dakle, Republike centralne Azije, Jermenija, Belorusija, Rusija mogu samostalno da stvore moćan geopolitički subjekt na kontinentu, na koji će svi morati da računaju. Takva je nova ruska realnost.¹²

3.3. Novi svetski poredak i BRIKS-a

Najnoviji sukob BRIKS-a i SAD izbio je aprila 2014. godine na zasedanju Svetske banke i MMF-a u Vašingtonu, jer je zbog veta američkog Kongresa propala reforma MMF-a koja je bila zaključena već 2010. godine (Cicea, Subić, Cvijanović, 2008.). Članice MMF-a postigle su dogovor o tome da zemlje u razvoju dobiju malo više težine u zajedničkom klubu prilikom glasanja. Radilo se o prebacivanju šest odsto prava glasova, zbog sve većeg značaja zemalja u razvoju u svetskoj ekonomiji. U poslednjih 10 godina je porastao udeo država BRIKS-a u globalnom bruto društvenom proizvodu (BDP) - sa 18 na oko 28 odsto. Veto američkog Kongresa izazvao je veliko nezadovoljstvo u Brazilu. Zbog toga su dodatno pogoršani ionako napeti odnosi između Brazila i SAD. Primećuje se udaljavanje Brazila od SAD i približavanje Istoku. Brazilu je i najvažnija političko-strateška saradnja sa Kinom. Stratešku orijentaciju Brazila prema Aziji i Africi ubrzala je kriza u Ukrajini. Čini se da saradnja unutar BRIKS-a raste srazmerno stepenu izolacije Moskve na Zapadu.

Neke analize ukazuju na sve veći uticaj BRIKS-a/ Odluka lidera zemalja BRIKS-a / da osnuju zajedničku Razvojnu banku uvodi, naime, na globalnu scenu alternativu / bretonvudskim institucijama. Formiranje nove međunarodne razvojne banke zemalja BRIKS i protumačeno je temeljnom promenom u ekonomskoj i političkoj moći u svetu. Dok je globalna ekonomska kriza produbljivala jaz između bogatih i

¹¹ Politika, 03.04.2014. godine

¹² Bondarenko, Oleg, politikolog, *Povratak u epohu predviljivosti*, Politika, 19.05. 2012. godine

siromašnih, a energetska problemi postajali pratioci tenzija među silama na ratištima bogatim naftom i gasom, zemlje u ubrzanom razvoju sve glasnije su optuživale multilateralne institucije da dominiraju svetom pristrasnošću prema Zapadu. Zemlje BRIKS ujedinila je upravo kritika rigidnog poretka, i posle dvogodišnjih pregovora postigle su sporazum o osnivanju zajedničke Razvojne banke. Na teritoriji BRIKS-a živi 40% svetskog stanovništva i stvara se petina globalnog BDP. Dodatni podsticaj dala je činjenica da upravo u ovim zemljama postoji ogroman infrastrukturni deficit. Posle nedavnog Samita država BRIKS-a osnovana je Banka razvoja i kasa međusobne pomoći (*BRIKS Development Bank*). Banka treba da ojača prisustvo država BRIKS u međunarodnim odnosima, da bi ujedinile snage država u razvoju te tako nametnule pravedniji svetski poredak. Međutim, to znači i rušenje američkog nepravednog svetskog poretka što izaziva otpor država okupljenih oko Vašingtona. Drugim rečima, BRIKS i njegovi praktični koraci na Zapadu, pa i u Japanu, ocenjuju se kao opasni za postojeći svetski poredak.¹³ Prema podacima Svetske banke BND država koje čine BRIKS 2013. godine iznosio je 15,75 triliona dolara, ili oko 18 odsto svetskog BND. Ekonomija ovih zemalja ubrzano se razvija, a od 2003. do 2013. godine uvećala se za 4,2 puta, dok je ekonomija razvijenih zemalja imala veoma mali rast. Banka Goldman Saks predviđa da će ekonomije država koje čine BRIKS do 2050. godine po razvoju preteći ekonomije država koje sada ulaze u G-7. Zato stvaranje BRIKS, znači formiranje policentričnog sistema međunarodnih odnosa. Stvaranje Banke razvoja znači novu geopolitičku i geoekonomsku realnost početka 21. veka. Po nekima je Zapad izgubio orijentaciju i potrošio moralni kapital koji je imao u rešavanju svetskih pitanja. Problem je što zapadni lideri ne veruju u činjenice, nego u vlastitu propagandu.¹⁴

Uopšte, nove strukture BRIKS-a (nova razvojna banka, i dr.) mogu da se smatraju simbolom sve većeg uticaja ekonomija u razvoju na postojeću globalnu finansijsku strukturu. Banka je otvorena ne samo za zemlje BRIKS, već i za druge države koje su članice UN. Njen rad je usmeren na finansiranje infrastrukturnih projekata na teritoriji BRIKS. Ona će postati osnova za jačanje uzajamno povoljne kooperacije, trgovine i investicija. Ova grupa zemalja ima posebno mesto u globalnoj ekonomiji. To je najveće tržište u svetu. U zemljama članicama BRIKS živi 40% stanovništva planete.¹⁵ Godine 2013. ekonomija zemalja BRIKS je rasla ne tako brzo kao ranije.

¹³ Britanski i američki mediji su samu organizaciju država BRIKS i osnivanje Banke razvoja ocenili krajnje negativno kao novu podelu u svetu.

¹⁴ Britanski „Fajnenšel tajms“ objavio je polovinom septembra 2014. godine članak Sergeja Karaganova.

¹⁵ Prof. dr Feng Šaolej, Potpredsednik Šangajskog udruženja za međunarodna strateška istraživanja.

Sada se zemlje u razvoju suočavaju sa istim problemom - odliv kapitala. Drugi ozbiljni momenat je ukrajinska kriza i sa njom povezane sankcije, uvedene od strane Zapada protiv Rusije. U toj situaciji zemlje BRIKS treba da još više zbiju redove. Smatra se da je BRIKS takođe politička baza za izgradnju novog međunarodnog poretka. Čini se da će tendencija jačanja saradnje među zemljama BRIKS i dalje nastaviti. Zemlje u razvoju treba uporno da rade na reformisanju međunarodnog monetarnog sistema. Smatra se da će u dugoročnom planu to postati platforma za dalji razvoj zemalja BRIKS. Odluka o formiranju Razvojne banke BRIKS ima ne samo ekonomsku, već i političku dimenziju. Zemlje u razvoju se nalaze pred problemom smanjenja tehnološkog jaza. (Praščević, 2008.) Glavni uslov za to su prikupljanje dodatnih sredstava akumulacije, podizanje kadrova i transfer tehnologije. Pri tome se traži njihov aktivan odnos. Naučno-tehnološka revolucija kao i druge pojave je protivrečna. Ona zemljama u razvoju pruža velike šanse - korišćenje ljudskog, energentskog, i sl. potencijala, ali nameće i određene probleme - prezaduženost, tehnološka i ekonomska zavisnost. Zato se javlja kao veliki izazov subjektivnim snagama nerazvijenih i ostalih zemalja.

Zaključak

Čovečanstvo je suočeno sa najozbiljnijom ekonomskom i društvenom krizom u novijoj istoriji. Rastu pretnje po bezbednost i mir u svetu. U svetu je previše oružja, a premala su ulaganja u mir. U istorijskom kontekstu potvrđena je činjenica da međunarodna politička kriza i ekonomska nestabilnost idu zajedno. Postoje nagoveštaji temeljnim promenama u ekonomskoj i političkoj moći u svetu. Raste značaj Evroazijske unije u kontekstu geoekonomskih i geopolitičkih procesa. Savez centralnoazijskih republika Kine, Rusije i drugih nastoje da umanje moć SAD. Novi svetski poredak danas teži da se monopolarni sistem sa dominacijom SAD zameni sa bipolarnim sistemom gde će dominirati više zemalja i da se težište razvoja transformiše u dominaciju Istoka u odnosu na Zapad. S tim u vezi se i proklamuje da će XXI vek biti vek u kojem će dominirati Kina.

U svetu koji se stalno menja neophodno je pronaći održiva rešenja u odnosima sveta kapitala, rada i politike. Neophodno je traženje zajedničke osnove za ravnomerniji razvoj u svetu. Otklanjanje negativnih aspekata svetskog poretka je u utvrđivanju jedinstvenih standarda na globalnom planu. Neophodno je postići saglasnost da radnici u svetu imaju pristojnu platu koja će obezbediti normalne uslove života, uz odgovarajuće uslove rada. Za taj problem tržište nema rešenje. Takođe, neophodno je smanjiti jaz između bogatih i siromašnih na globalnom nivou, kako u nerazvijenim tako i u razvijenim zemljama. S obzirom da viškovima kapitala raspolažu uglavnom

razvijene zemlje, onda je jasno kome ide u prilog sloboda kretanja kapitala i sloboda prenosa profita. Jednak formalno - pravni tretman svih zemalja u međunarodnim ekonomskim odnosima ne obezbeđuje i faktičku jednakost zbog razlika u nivoima razvijenosti i ekonomskoj snazi. Ovakav poredak vodi daljem pogoršanju položaja zemalja u razvoju u svetskoj privredi, trgovini, finansijama i u raspodeli svetskog dohotka, što pokazuju mnogi pokazatelji međunarodnih organizacija. Novi svetski poredak danas treba da obezbedi uspostavljanje odnosa zasnovanih na ravnopravnosti, međuzavisnosti, zajedničkom interesu i saradnji među svim državama. Takode je neophodno uspostavljanje ravnoteže u međunarodnim ekonomskim odnosima zasnovanim na punom suverenitetu svih naroda nad svojim prirodnim i ljudskim izvorima i aktivnostima, uključujući svojinu, korišćenje i raspolaganje, uklanjanje neravnopravnih i po mir opasnih razlika između industrijski razvijenih i zemalja u razvoju. U uslovima postojećeg svetskog poretka, ekonomski jaz između bogatih i siromašnih u svetu produbljava se u meri koja ozbiljno pretili svetskom miru. Zato, uspostavljanje novog poretka predstavlja proces politike uzajamne saradnje i razvoja, a ne dominaciju i neokolonijalizam u oblast međunarodnih odnosa u uslovima informaciono-komunikacionih tehnologija.

Literatura

1. Atali Ž., 2010., Kratka istorija budućnosti, Arhipelag, Beograd
2. Duzinas K., 2012., Ljudska prava i imperija - Politička filozofija kospolitizma, Službeni glasnik, Beograd
3. Krugman P, 2007., The Conscience of a Liberal, Princeton University
4. Milanović B., 2007., Dva lika globalizacije, Arhipelag, Beograd
5. Dašić M. 2014. Svetska ekonomska kriza u uslovima globalizacije, ODITOR, Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, (8): 29-32.
6. Prašćević A. 2008. Poslovni ciklusi u makroekonomskoj teoriji i politici, CID, Ekonomski fakultet, Beograd.
7. Dadkhan K. 2009. The Evolution of Macroeconomic Theory and Policy, Springer, London,
8. Cicea C., Subić J., Cvijanović D. 2008. Investments Efficiency Econometrics, Institute of Agricultural Economics, Belgrade

MODERN ECONOMIC AND POLITICAL ASPECTS OF THE NEW WORLD ORDER

Summary

In a world that is constantly changing, there are many challenges that lead to less security and predictability. The new world order is changing before. Ranking based

on the dominance of the United States has the support of developed countries. A different approach to the vision of the world are Brazil, Russia, India and China are starting to develop their own values by not accepting the West, which indicates the ability to change the world order. The essential question is: how to find sustainable solutions to the conflict respect the world of capital, labor and politics?

In a broader sense, this paper attempts to present recent problems in the world and how to address them in the context of the new order, because the modern world order is difficult to work today. Trying to hope for answers to questions of what influence the creation of a new order, and how many opportunities in the world favor the less developed countries on their path of development and progress, are the subject of this paper.

Keywords: *economy, policy, crisis, development, poverty.*

Rad primljen: 02.09.2016. godine

Rad prihvaćen: 12.12.2016. godine